KRÁTKA GRÉCKOKATOLÍCKA LITURGIKA

Zostavil B. Demko s redakčnou radou. Vydal ako doplňok k Učebnici katolíckeho náboženstva Spolok sv. Vojtecha v Trnave, v Cirkevnom nakladateľstve, Bratislava, s povolením Gr.-kat. ordinariátu v Prešove. Počet strán 24 — AH 1,25 — VH 1,31 — Číslo pov. SÚKK 45/I-OR-1972.
Vytlačili: Polygrafické závody, n. p., Bratislava, závod Trnava.
Cena Kčs 2,—

KRÁTKA GRÉCKOKATOLÍCKA LITURGIKA

DODATOK KU KATECHIZMU

Vydal Spolok sv. Vojtecha Trnava
v CN Bratislava

KRÁTKA GRÉCKOKATOLÍCKA LITURGIKA

DODATOK KU KATECHIZMU

1972

Vydal Spolok sv. Vojtecha Trnava
v CN Bratislava

ÚVODOM

Vydanie potrebnej Krátkej gréckokatolíckej liturgiky, ako dodatku k Učebnici kat. náboženstva pre gréckokatolíkov, už svojím názvom určuje poslanie tejto príručky. Zároveň zdôrazňuje, že ide ozaj o potrebnú náboženskú publikáciu, ktorá chce stručne zachytiť tie najpodstatnejšie časti obradoslovia katolíkov východného obradu. Nevyčerpáva všetko bohatstvo, pestrosť a podrobnosti, ktorými sa byzantský obrad vyznačuje. Nie je doplnená obrazovým a ilustračným materiálom. Tu sa predpokladá živé spojenie teórie s praxou. Mnohé materiálne predmety, veci a rúcha má možnosť každý čitateľ si názorne objasniť a priblížiť priamo v chráme.

Stručný liturgický slovníček, ktorý našu príručku uzatvára, prehľadne a stručne uvádza najčastejšie liturgické výrazy z východnej liturgie s výstižnou a krátkou charakteristikou ich pojmu, obsahu a významu.

Nech táto Krátka príručka gréckokatolíckej liturgiky, tvoriaca doplňok učebnice katolíckeho náboženstva a obsahujúca najzákladnejšiu časť vedomostí z obradoslovia východnej vetvy Cirkvi, prispeje k upevneniu záujmu a rozšíreniu lásky k úctyhodnému prastarému obradu, v ktorom okrem iného zachovávame aj vzácne dedičstvo otcov — odkaz cyrilometodský.

Dr. Emil K o r b a,
ved. redaktor gr.-kat. tlače

ÚVOD

Pojem a rozdelenie obradoslovia.

Človek od najstarších čias svoje vnútorné city prejavoval vonkajšími úkonmi. V rodine vykonával a ustálil tento vonkajší prejav otec. On dohliadal, aby sa tento úkon aj presne dodržiaval. V Starom zákone Pán Boh vyžadoval presné dodržiavanie verejnej bohoslužby. Vodca židovského národa, Mojžiš, bol Bohom poverený, aby vykonával a dodržiaval úctu voči Bohu. To je prvá bohoslužba veriaceho človeka.

V Novom zákone sám Syn Boží a náš Vykupiteľ pri Poslednej večeri položil základy sv. Liturgii, sviatostiam a tým prikázal konať apoštolom tieto spasiteľné obrady. Pri svojich modlitbách, zázrakoch, žehnaniach, používal vonkajšie úkony. Svojou smrťou na kríži však vrcholnú úctu Bohu prináša prostredníctvom kňazov a posväcuje ľudí, ktorí na tejto bohoslužbe sú prítomní.

Vonkajšie bohoslužobné úkony, ako modlitby, piesne, posvätenia, sú vyznaním viery. Aby toto vyznanie malo jednotnú formu, boli ustálené predpisy, ktoré voláme obradom. My, gréckokatolíci, používame grécky obrad. Rímskokatolíci používajú západný latinský obrad. My sme dedičia obradu a reči, ktoré nám doniesli z Grécka sv. vierozvestcovia Cyril a Metod v IX. storočí. Právom ich nazývame apoštolmi Slovanov, lebo slovanským národom hlásali našu kresťanskú vieru a aj preložili Sv. písmo a ostatné cirkevné knihy do staroslovanskej reči, ktorou hovorili naši predkovia.

Náuka o cirkevných obradoch sa nazýva **obradoslovie** alebo **liturgika**. Túto našu príručku obradoslovia sme pre prehľadnosť rozdelili na tieto časti:

I. Posvätné miesta.
II. Bohoslužobné nádoby, predmety a rúcha.
III. Bohoslužby.

IV. Sviatosti.
V. Svätenia a žehnania.
VI. Sviatky a pôsty.

I. POSVÄTNÉ MIESTA

Najznámejším posvätným miestom je chrám Boží, kde sa koná sv. Liturgia — obeta Nového zákona a ostatné bohoslužby. Prví kresťania sa schádzali na sv. Liturgiu v súkromných domoch a tam sa pobožne modlili. Liturgickými miestami boli aj katakomby. Keď roku 313 cisár Konštantín Veľký vydal Milánsky edikt, začali si stavať chrámy.

1. Chrám Boží — cerkov — kostol

Chrám Boží je dom, v ktorom sa veriaci schádzajú na bohoslužby. Odlišuje sa od ostatných budov aj tým, že má obyčajne vežu (niekedy aj viac), v ktorej sú zvony, ale najmä svojím osobitným poslaním.

Chrám Boží delíme na 3 časti:

a) Predsieň.
b) Loď.
c) Svätyňa.

P r e d s i e ň je predná časť chrámu, obyčajne priestor pod vežou. V prvých storočiach kresťanstva to bolo miesto pre nepokrstených. V l o d i sú lavice, zástavy, kazateľnica, stojan so sv. ikonou-obrazom, bočné lavice pre kantorov (kliros), večné svetlo. Najdôležitejším miestom v lodi je ambon, z ktorého kňaz číta sv. evanjelium. Keď nieto kazateľnice, z tohto miesta sa káže slovo Božie. Tam pristupujú veriaci k sv. prijímaniu. S v ä t y ň a je najposvätnejšou časťou chrámu. Tu je oltár, čiže prestol. Za oltárom je kreslo, na ktoré sadá biskup alebo slúžiaci kňaz. Z ľavej strany oltára pri stene je obetný oltár — žertveník, na ktorom pripravuje kňaz obetné dary chlieb a víno k sv. Liturgii. Zo svätyne sa vchádza do sakristie, kde sa kňaz oblieka do bohoslužobného rúcha a sú v nej uložené bohoslužobné predmety.

Oltár — prestol

Vo svätyni, na vyvýšenom mieste, je oltár postavený v kameňa alebo dreva, ktorý má mať krychľový tvar. Na ňom sa slúži najsvätejšia obeta Nového zákona, sv. Liturgia, pri ktorej kňaz premieňa každodenne pšeničný chlieb a hroznové víno na Telo a Krv Spasiteľa. Podľa II. vatikánskeho snemu Cirkev ustanovila, že oltár má byť obyčajný drevený stôl, pri ktorom kňaz koná sv. Liturgiu obrátený tvárou k veriacim.

Oltár je prikrytý troma prikrývadlami. Spodné sa nazýva k a t a s a r k a. Na tejto je druhé prikrývadlo, ktoré sa volá i n d i t i a a na vrchu je tretie, nazývané i l i t o n. Medzi spodnou a strednou prikrývkou je vložená plátená šatka a n t i m e n z i o n, v ktorom sú zašité pozostatky svätca. Bez antimenziona sa nemá slúžiť sv. Liturgia. Na oltári je ďalej b o h o s t á n o k (kivot) a v ňom sa prechováva d a r o c h r a n i t e ľ n i c a, pozlátený kalich s najsv. Eucharistiou. Tiež d a r o u k a z a t e ľ n i c a, v ktorej sa na veľké sviatky vystavuje najsv. Eucharistia k poklone veriacich a adorácii. Na oltári je položené aj sv. evanjelium, z ktorého číta kňaz predpísané časti pri sv. Liturgii. Okrem toho sú na oltári svietniky s voskovými sviecami, stojaci a ručný kríž.

Ikonostas

Je to drevená, vysoká stena s obrazmi svätých — ikonami — oddeľujúca svätyňu od lode. Má tri vchody — dvere. Z týchto stredné nazývame kráľovskými (cárskymi) a tými môže vchádzať iba kňaz. Dvere po stranách sú diakonské. V dolnej časti ikonostasu sú tieto vyobrazenia: sv. Mikuláša, presv. Bohorodičky, Spasiteľa a patróna chrámu. Nad cárskymi dverami je obraz Poslednej večere. Okrem toho bývajú na ikonostase ešte obrazy dvanástich apoštolov, prorokov a cirkevných sviatkov. Na najvyššom mieste uprostred je obraz Krista-Sudcu (Pantokrátor). Vrchol ikonostasu je ozdobený krížom.

II. BOHOSLUŽOBNÉ NÁDOBY, PREDMETY A RÚCHA

1. Bohoslužobné nádoby.

Pri bohoslužbách sa používajú bohoslužobné nádoby. K nim patria: K a l i c h alebo čaša. Je to nádoba zo zlata alebo pozlá-

tená. Používa sa pri sv. Liturgii na prechovávanie obetného vína, ktoré kňaz premieňa pri Premenení na Spasiteľovu krv. Diskos je taktiež zlatý alebo aspoň pozlátený tanierik na obetný chlieb čiže prosforu. Hviezda sa skladá z dvoch kovových obrúčok, na ktorých je pripevnený symbol hviezdy. (Pripomienka betlehemskej hviezdy.) Kalich a diskos sa prikrýva prikrývadlami vo forme štvorcov. Jedno je menšie (malý pokrovec) a druhé väčšie (veľký pokrovec). Na tieto sa nakoniec dáva tretie prikrývadlo väčšieho formátu, ktoré nazývame aer alebo vozduch.

K ostatným náležitostiam, ktoré sa používajú pri sv. Liturgii patrí ešte zlatá alebo pozlátená lyžička (na podávanie sv. prijímania) a kopia (zahrotený nôž na prípravu obetného chleba). Kropáč používa sa na svätenie ľudí, predmetov i jedál. Darochraniteľnica je kalich s kovovou prikrývkou, v ktorom sa prechováva Telo Kristovo — najsv. Eucharistia na poklonu zdravým veriacim a pre posilu chorým. Daronosica je pozlátená nádôbka na prenášanie najsv. Eucharistie chorým veriacim. Daroukazateľnica (v latinskom obrade monštrancia) používa sa na vystavenie najsv. Eucharistie k verejnej slávnostnej úcte.

Svätiteľnica je kovová, sklenená alebo porcelánova nádoba so svätenou vodou, ktorou sa žehnajú veriaci pri vstupe do chrámu alebo i do miestnosti. Krstné nádoby sú spravidla dve; v jednej sa prechováva myro, birmovný olej na birmovanie — myropomazanie a v druhej olej ohlásených alebo katechumenov.

Vsenoščnik sa používa pri tzv. Lítii, kedy sa v ňom uložené chleby, olej, víno a pšenica posväcujú. Obrad Lítia sa koná iba na tzv. polyjelejné sviatky. Na okiadzanie chrámu, oltárov, ikon a veriacich sa používa kadideľnica, a tymian (kadidlo) uchovávajú v nádobke, ktorá sa volá lodička.

2. Bohoslužobné predmety.

Kazateľnica je vyvýšené miesto na prednes kázne. Stojan sa užíva pri čítaní sv. evanjelia. Tetrapod je stojan so sv. obrazom — ikonou. Večná lampa (svetlo) visí pred ikonostasom a má stále svietiť na znamenie toho, že v najsv. Eucharistii, ktorá je v bohostánku (kivote) je prítomný sviatostný Spasiteľ. Boží hrob je miesto obyčajne pri bočnom oltári na vyloženie posvätného plátna — plaščenice na Veľký piatok.

3. Bohoslužobné rúcha.

Rozoznávame a delíme na biskupské, kňazské a diakonské.

a) Biskupské:

Mantija (biskupský plášť; nabedrennik, sakkos, omofor — znaky biskupskej hodnosti; mitra (biskupská koruna).

K ostatným odznakom biskupskej moci a úradu patria: Rukavičky s krížom, biskupský prsteň, náprsný kríž s retiazkou a žezlo (biskupská palica), ako znamenie pastierskej a učiteľskej právomoci biskupa.

b) Kňazské:

Kňaz pri slúžení sv. Liturgie musí byť oblečený do predpísaného kňazského rúcha, ktoré pozostáva z týchto častí:

Náplecník (biela šatka s tkaničkami na dvoch koncoch); stichar (dlhá biela košeľa); pojas (pás na prepásanie a úpravu stichara; epitrachil (štóla) je znakom kňazskej hodnosti; felon (plášť) vrchné rúcho zodpovedajúce latinskému ornátu.

c) Diakonské:

Diakoni majú tie isté bohoslužobné rúcha ako kňazi, iba okrem epitrachila používajú orárion a miesto felona dalmatiku. Bohoslužobné rúcha majú 4 základné farby: bielu, zelenú, červenú a čiernu.

O svätom kríži

Kríž je symbolom kresťanstva a znakom vykúpenia. Kedysi kríž bol nástrojom najopovrhovanejšieho mučenia a znakom potupy. Spasiteľ svojou smrťou na kríži kríž posvätil a my sme ho prijali ako znak našej viery. Kríž je na vežiach chrámov, na bohoslužobných rúchach, na posvätných miestach, cintorínoch, pri cestách a má byť v každej kresťanskej rodine. Poznáme rozličné druhy krížov: rovnoramenný (grécky) kríž, nerovnoramenný (rímsky) kríž; kríž vo forme písmena X je krížom sv. Ondreja.

Trojramenný kríž je krížom apoštolským.

Sväté obrazy (ikony).

Sväté obrazy zobrazujú Spasiteľa, Matku Božiu a svätých. Kresťania im vzdávajú poctu a nimi vyzdobujú svoje chrámy, byty a iné miestnosti.

Cirkevné knihy

Slovo Božie, cirkevné modlitby a cirkevné piesne sú zoskupené v cirkevných knihách. Najdôležitejšou cirkevnou knihou je evanjelium, ktoré obsahuje spisy štyroch evanjelistov (Matúš, Marek, Lukáš a Ján). Apoštol (tiež epištolár) obsahuje listy sv. apoštolov ako napr. sv. Petra, sv. Pavla a iných. Liturgikon je bohoslužobná kniha, v ktorej sú liturgické modlitby celej sv. Liturgie. Časoslov (lat. breviár) obsahuje kňazské modlitby. Minea je kniha s bohoslužobnými textami na sviatky Pána a mariánske. Irmologion obsahuje cirkevné piesne s notami.

III. BOHOSLUŽBY

Sv. Cirkvou upravené modlitby, piesne a úkony voláme bohoslužbami. Denné bohoslužby sú: Večiereň, utiereň, hodinky. Večiereň sa koná popoludní pred sviatkom a popoludní vo sviatok. Utiereň konáme vždy ráno v nedeľu a vo sviatok. Hodiny (časy) sa konajú len v pôste. Okrem toho sa v istých dňoch odbavujú ešte rôzne pobožnosti, molebeny, spoločné modlitby sv. ruženca, pobožnosť krížovej cesty a pod.

Najhlavnejším a najdôležitejším bohoslužobným úkonom je sv. Liturgia.

Sv. Liturgia.

Náš Spasiteľ pred svojou smrťou pri Poslednej večeri svojim apoštolom prikázal konať sv. obetu Nového zákona, sv. Liturgiu. Sv. Liturgia je nekrvavá obeta Nového zákona pri ktorej sa obnovuje svätá obeta kríža. Náš gréckokatolícky obrad používa tri formy sv. Liturgie: Sv. Liturgiu sv. Jána Zlatoústeho vykonáva kňaz každý deň. Sv. Liturgiu sv. Bazila Veľkého kňaz

slúži desaťkrát ročne a to v čase 5 nedieľ Veľkého pôstu, na Štedrý deň, na sviatok sv. Bazila Veľkého, deň pred Zjavením Pána, na Veľký štvrtok a na Veľkú sobotu. Sv. Liturgiu „prežd eosvjaščených darov" kňaz slúži v pôstnom čase.

Sv. Liturgiu delíme na tieto hlavné časti:

Proskomídia, evanjelium, veľký vchod, premenenie a prijímanie.

Proskomídia

Do bohoslužobného rúcha oblečený kňaz umyje si ruky a na žertveníku pripraví si kalich, diskos, prikrývky na kalich. Kopiou si nareže podľa liturgického predpisu chlieb, ktorý položí na diskos a víno s vodou naleje do kalicha, ktorý potom prikryje prikrývadlami. Počas celého úkonu proskomídie sa kňaz modlí predpísané modlitby.

Evanjelium

Kňaz začína sv. Liturgiu pri oltári pobozkaním evanjelia, oltára a ručného kríža. Otvorí kráľovské dvere, vráti sa k oltáru a obidvoma rukami dvíha evanjelium nad hlavu v podobe kríža a hovorí: „Nech je požehnané Kráľovstvo Otca i Syna i Sv. Ducha ..." a začne prosebnú ekténiu — modlitbu, na ktorú odpovedajú veriaci: Hospodi pomiluj. Potom nasledujú antifóny, tropáre, kondaky, apoštol — a potom evanjelium, ktoré kňaz prečíta vždy obrátený k veriacim na ambone.

Veľký vchod

Po evanjeliu kňaz sa vráti k oltáru, modlí sa príslušné modlitby, prechádza od oltára k žertveníku, berie obetné dary, modlí sa: „Nech sa rozpomenie Pán ..." a pri tom ide pred kráľovské dvere a pri slovách „i na všetkých vás ..." obracia sa k veriacim a potom ide kráľovskými dvermi k oltáru. Veriaci spievajú pieseň: „My, ktorí cherubínov tajomne predstavujeme ..." Počas tejto piesne, kňaz položí obetné dary na oltár, prikryje ich pokrývkami a pokračuje v modlitbách. Na „Verím v Boha ..." (vyznanie viery) dvíha vrchnú pokrývku (aer) nad hlavu a takto ju drží až do konca vyznania. Potom ju zloží a položí na evanjelium.

P r e m e n e n i e

Premenenie je najpodstatnejšia časť sv. Liturgie a začína sa modlitbami, ktoré sa volajú kánon. Veriaci spievajú oslavnú pieseň: „Svätý, svätý, svätý . . .“. Kňaz sa sústreďuje na sv. chvíľu premenenia a potom hovorí slová premenenia nad chlebom a vínom, ktorými sa chlieb premení podstatne na Telo a víno na Krv Kristovu.

P r i j í m a n i e

Kňaz po premenení vzdáva úctu Bohu hlbokými úklonami a zbožnými modlitbami. Veriaci spievajú pieseň na oslavu presv. Bohorodičky. Kňaz v modlitbách prosí za Sv. Otca, za biskupa (ordinára), kňazov, veriacich a modlitbou Otčenáš ďakuje za nebeský pokrm pre celú sv. Cirkev. Umýva si ruky a prijíma sv. Telo a Krv a dáva prijímať veriacim. Po prijímaní veriacich berie kňaz z oltára posvätné nádoby a na obetnom oltári (žertveníku) prijme obsah kalicha, vyčistí ho a dôstojne odloží. Pri oltári nasledujú ďakovné modlitby a sv. Liturgia sa končí požehnaním, prepustením veriacich a zavretím kráľovských dverí.

IV. SVIATOSTI

Sviatosti sú Spasiteľom ustanovené viditeľné úkony, ktorými Boh dáva milosť posväcujúcu a pomáhajúcu. Je ich sedem.

1. K r s t

je prvá, základná a najpotrebnejšia sviatosť. Ňou sme očistení od dedičného hriechu a získavame milosť posväcujúcu. Sám Syn Boží sa dal pokrstiť a aj apoštolom prikázal, aby krstili. Vysluhovateľom sv. krstu je kňaz, diakon a v nevyhnutnom prípade každý človek. Krstí sa prirodzenou vodou za odriekania predpísaných modlitieb, vyslovením mena a liatím vody na hlavu krsteného. Kňaz sa modlí nad dieťaťom, držiac pravú ruku nad ním, trikrát dýchne na dieťa na znak oslobodenia od zlého ducha. Za dieťa krstní rodičia odriekajú sa zlého ducha a hovoria vyznanie viery. Kňaz ďalej pomaže dieťa olejom ohlásených a vtedy sa

leje na hlavu dieťaťa krstná voda, čím sa dovŕši krstný akt. U gréckokatolíkov hneď po sv. krste udeľuje kňaz aj sviatosť birmovania. Tieto obrady obyčajne končia úvodom matky-rodičky.

2. M y r o p o m a z a n i e

(birmovanie) sa udeľuje palcom pravej ruky, namočeným do oleja-myra. Za odriekania predpísanej modlitby birmujúci značí birmovanca znakom sv. kríža. Birmovný olej-myro je zmes vzácnych olejov, posvätená na Veľký štvrtok biskupom.

3. E u c h a r i s t i a

je Telo a Krv Kristova pod spôsobom chleba a vína. Túto sviatosť ustanovil sám Boží Syn pri Poslednej večeri slovami „Vezmite a jedzte: toto je Telo moje a pite z nej všetci, toto je Krv moja . . .“ Najsv. Eucharistiu prijímame pri sv. prijímaní, ktorým sa rozmnožuje v nás milosť posväcujúca.

Podľa príkazu sv. Cirkvi, na základe uznesenia II. vatikánskeho koncilu, povinnosťou každého veriaceho je zdržať sa jedla jednu hodinu pred sv. prijímaním. (Voda neporušuje tento tzv. eucharistický pôst.) Na sv. prijímanie sa máme starostlivo pripraviť a pristúpiť k nemu s čistou dušou a čistým úmyslom. Gr.-kat. ordinariát v Prešove obežníkom č. 1/1971 nariadil duchovným, aby poučili veriacich o spôsobe prijímania najsv. Eucharistie. Pri sv. prijímaní máme nadvihnuť hlavu, otvoriť ústa a nezatvárať ani nehýbať, kým nepocítime sv. prijímanie v ústach. Tak dôstojne, rýchlo a hygienicky môže veriaci prijímať.

4. P o k á n i e

(sv. spoveď) je sviatosť, ktorou nám Boh prostredníctvom kňaza odpúšťa všetky hriechy spáchané po krste a od poslednej spovede. Pri sv. spovedi kňaz rozhrešuje a Boh odpúšťa hriechy. Aj túto sviatosť ustanovil Kristus, keď po svojom vzkriesení dýchol na apoštolov a povedal: „Prijmite Ducha Sv., ktorým odpustíte hriechy, budú im odpustené, ktorým zadržíte, budú im zadržané.“ Týmito slovami dal apoštolom moc a právo rozhrešovať; aj ich nástupcom biskupom a kňazom. Na sv. spoveď má ísť každý kresťan-katolík, ktorý dosiahol užívanie rozumu (aspoň 9 rokov) svojho života. Až do svojej smrti aspoň raz do roka (a to vo

veľkonočnom čase) má sa úprimne vyspovedať. Cirkev však odporúča častejšie sa spovedať.

Ako sa spovedáme?

Aby naša spoveď bola platná, musíme sa na ňu vážne pripraviť. Príprava pozostáva zo:

1. Spytovania svedomia (rozpamätávame sa na priestupky, ktorými sme prestúpili Božie i cirkevné prikázania),
2. ľútosti (žiaľ, že sme urazili Pána Boha),
3. predsavzatia (sľub trvalého polepšenia) a
4. vlastnej spovede, kedy si kľakneme, prežehnáme sa a povieme: „Spovedám sa Pánu Bohu, i vám, otče duchovný ...“ a vyznávame sa zo svojich hriechov. Pri sv. spovedi neslobodno zatajiť ani jeden hriech. Po vyznaní hriechov kňaz nám dá poučenie, uloží spasiteľnú pokutu a vysloví rozhrešenie, ktoré spojuje s požehnaním kajúcnika, ktorý nakoniec vyjadrí svoj žiaľ modlitbou, ktorá sa nazýva modlitbou po sv. spovedi a znie takto: „Lutujem za hriechy, ktorými som Pána Boha urazil.“

Po sv. spovedi je treba uloženú pokutu splniť. Kto vedome a dobrovoľne zatají pri sv. spovedi ťažký hriech, dopúšťa sa svätokrádeže.

5. Kňazstvo

ustanovil náš Vykupiteľ a zakladateľ Cirkvi, keď si vybral dvanástich apoštolov a vybavil ich duchovnou mocou, aby šli do sveta, hlásali evanjelium a udeľovali sviatosti. Sviatosť kňazstva môže udeliť iba biskup. Pri vysluhovaní kňazstva biskup kladie obe ruky na hlavu povolaných mužov a modliac sa nad nimi, dáva im moc konať sv. Liturgiu, kázať, vysluhovať sviatosti. Kňazom sa môže stať len ten, kto vyhovie cirkevným predpisom. Príprava a štúdium na kňaza prebieha v kňazskom seminári. U nás na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte v Bratislave alebo v Prahe (so sídlom v Litoměřiciach). Štúdium bohoslovia trvá 5 rokov.

Prijatým bohoslovcom udeľuje biskup tonzúru, ktorá znamená prijatie do duchovného stavu. Pri tonzúre im vystrihne vlasy v podobe kríža, dostanú právo obliekať si dlhú bielu kňazskú košeľu (stichar), pás a právo čítať apoštol a do rúk dostanú sviečku na znak toho, že majú byť svetlom pre ostatných veriacich. Po predpísanom štúdiu bohoslovec sa stane poddiakonom a pred vysviackou diakonom. Diakon má právo krstiť, čítať evanjelium pri sv. Liturgii, kázať a podávať sv. prijímanie. Stanovený vek na prijatie sviatosti kňazstva je 24 rokov.

Vysviacka na kňaza, tiež chirotónia, sa koná pri archijerejskej (biskupskej) sv. Liturgii. Diakon pri nej zloží prísahu vernosti sv. Cirkvi a sľub poslušnosti biskupovi. Biskup položením rúk na hlavu diakona odovzdáva mu kňazskú moc a svätí ho tým, že mu dáva znaky kňazskej a duchovnej moci: epitrachil, felon, kalich, diskos a liturgickú knihu. Biskupskú vysviacku konajú traja biskupi.

Hierarchické zloženie Cirkvi:

Svätý Otec — pápež je rímsky biskup, ktorý je prvý medzi ostatnými biskupmi. Tento vzťah nazývame primátom alebo prvenstvom. Pápeža volí zbor kardinálov. **Kardináli** tvoria zbor arcibiskupov a biskupov, ktorí pomáhajú Sv. Otcovi riadiť Cirkev. **Arcibiskupi** a **biskupi** spravujú biskupstvá na celom svete. Biskupom pomáha zbor kanonikov, kapitula. **Dekani** majú dozor nad jednotlivými farármi a farnostiami. **Farári** alebo správcovia fár sú kňazi, ktorí spravujú jednotlivé farnosti. Na veľkých a rozsiahlych farách im pomáhajú výpomocní kňazi — **kapláni.**

6. Manželstvo

ustanovil sám Pán Boh v raji. Manželstvo uzaviera muž so ženou a Cirkev ho požehnáva prostredníctvom kňaza v chráme. Obrad sviatosti manželstva začína otázkami, ktoré dáva kňaz manželom, či dobrovoľne uzavierajú manželský zväzok. Po modlitbách kňaz posvätí ich snubné prstene a po tomto akte novomanželia kľaknú pred pripravený stôl, na ktorom je evanjelium. Položením pravíc na sv. evanjelium prisahajú, že budú verne žiť spolu až do smrti. Po prísahe kňaz im položí venčeky na hlavu a požehná ich.

7. Pomazanie nemocných

je sviatosťou, ustanovenou pre ťažko chorých, aby s Božou pomocou znovu získali zdravie a spásu svojej duše. Kňaz, ktorý vysluhuje túto sviatosť, nemocného najprv vyspovedá, podá mu sv. prijímanie, posvätí olej naliaty na dlaň ľavej ruky a po modlitbách pomaže nemocnému čelo, oči, nos ústa, uši, prsia, ruky a nohy a pri tom odrieka predpísané liturgické modlitby. Túto sviatosť prijímajú len veľmi vážne nemocní.

V. SVÄTENIA A ŽEHNANIA

Svätenia a žehnania sú úkony, ktorými Cirkev posvätí predmety užívané pri bohoslužbách alebo aj v súkromnom duchovnom živote. Sväteniami a žehnaniami získavame milosť pomáhajúcu.

1. Svätenia.

Svätenie vody sa koná slávnostne na sviatok Zjavenia Pána (Bohozjavenie), 6. januára. Obyčajné svätenie vody môže kňaz vykonať hocikedy. Ďalšie svätenia sú: svätenie chrámov, cintorína, oltára, zvonov. — Svätenie zvonov a oltára obyčajne koná biskup. Kňaz len s povolením ordinára. Sú aj iné svätenia, ako svätenie cirkevných nádob a cirkevného rúcha. Cirkevné nádoby ako kalich, diskos a hviezdu svätí iba biskup. Jedno z význačných svätení je svätenie veľkonočných jedál — paschy na Veľkú noc.

2. Žehnania

sú úkony, keď kňaz rukou alebo krížom žehná ľudí alebo predmety. Takéto žehnania sú: žehnanie veriacich pri bohoslužbách, žehnanie matky po pôrode, žehnanie nevesty po sobáši. U nás gréckokatolíkov je ešte zvláštne žehnanie olejom, myrovanie, keď na veľké sviatky kňaz natiera čelá veriacich a pozdravuje ich pozdravom: Christos prosredi nás. Odpoveď: Jest i budet. (Kristus medzi nami. — Je a bude!)

Pohreb — panychída

Najdojímavejšou zo svätení je pohreb. Cirkev vedie svojich veriacich od narodenia až po hrob a posväcuje mŕtvolu veriaceho, rakev a miesto posledného odpočinku a modlí sa za nich.

Pohrebný obrad:

Kňaz v dome smútku koná za mŕtveho spievanú bohoslužbu, ktorá sa volá panychída. Pokropí mŕtvolu svätenou vodou, rakev sa uzavrie, a vynesú ju na dvor. Pritom spievajú pieseň „Večná pamiatka... (Vičnaja pamjať..."). Na dvore kantor odspieva so zborom smútočné spevy a spolu s kňazom verše zo žalmov. Odspieva sa apoštol a evanjelium s piesňou, počas ktorej účastníci pohrebu bozkávajú kríž podávaný pochovávajúcim kňazom. Nakoniec spievajú znova pieseň „Večná pamiatka...". Vtedy odnášajú rakev s telesnými ostatkami zomrelého na cintorín. Cestou sa modlia 50. žalm alebo spievajú verše žalmov. Na cintoríne posvätí kňaz aj hrob aj rakev, ktorú potom spustia do hrobu. Kňaz hrob zapečatí štyrmi znakmi kríža na vnútorných stranách hrobu. Pohreb kňaz koná v čiernom rúchu. V bielom rúchu koná detský pohreb, alebo akýkoľvek pohreb cez celý týždeň po Veľkej noci. Tento týždeň sa menuje Svetlý týždeň (Svitlaja sedmica). — Pamiatka mŕtvych v našom obrade je uctievaná po 5 sobôt, ktoré nazývame záduš n ý m i sobotami. Bohoslužby za mŕtvych v tieto dni sa volajú hramoty a je ich 5:

1. Zádušná sobota pred nedeľou mäsopôstnou.
2. Druhá je pred 2. nedeľou Veľkého pôstu.
3. Tretia je pred 3. nedeľou Veľkého pôstu.
4. Štvrtá pred 4. nedeľou Veľkého pôstu.
5. Piata v sobotu pred Zoslaním Sv. Ducha.

V zádušných sobotách sa koná zádušná sv. Liturgia s panychídou, pri ktorej sa čítajú mená mŕtvych.

VI. SVIATKY A PÔSTY

Cirkevný rok u gréckokatolíkov začína 1. septembrom. V cirkevnom roku máme Cirkvou ustanovené sviatočné dni, sviatky. Sú to dni, v ktorých oslavujeme významné udalosti zo života nášho Pána, presv. Bohorodičky a svätých.

Sviatky delíme na stále a nestále. Sviatky stále sú tie, ktoré pripadnú každý rok na ten istý cirkevno-kalendárny deň. Sviatky nestále sú tie, ktoré každý rok sú v iný cirkevno-kalendárny deň.

1. Sviatky nestále.

V Starom zákone židovský národ svätil sobotu. Tento deň bol dňom odpočinku a bol zasvätený Bohu. My, kresťania, svätíme

nedeľu, lebo v ten deň náš Pán a Spasiteľ vstal z mŕtvych a v nedeľu Duch Sv. zostúpil na všetkých apoštolov.

Najväčším a ústredným kresťanským sviatkom je V e ľ k á n o c — Pascha. Slávi sa vždy v nedeľu, ale každý rok nie v tú istú a často, ani nie v ten istý mesiac. Sviatku Veľkej noci predchádza 40 dňový p ô s t (Veľký pôst). Posledný týždeň tohto obdobia nazýva sa Veľký týždeň. Začína Kvetnou nedeľou, kedy slávime udalosť slávnostného vstupu Pána do Jeruzalema. Štvrtok vo Veľkom týždni volá sa V e ľ k ý š t v r t o k. V tento deň večer ustanovil Spasiteľ sv. Liturgiu. Vo farskom chráme v tento deň večer koná sa bohoslužba — Utrpenie Spasiteľa — S t r a s t i, pričom sa spieva 12 evanjelií o utrpení Krista Pána. V biskupskom sídle v ten deň biskup posvätí oleje, myro na birmovanie, posvätí antimenzion (oltárne ostatky svätých), umýva 12 bohoslovcom nohy na pamiatku, že aj Spasiteľ pri Poslednej večeri umyl apoštolom nohy.

V e ľ k ý p i a t o k nám pripomína deň, kedy zomrel na kríži Boží syn. Je to pamätný deň Kristovej smrti. Od Veľkého piatku do nedele rána sa v chráme nezvoní. Na Veľký piatok dopoludnia sa konajú bohoslužby — kráľovské hodinky — (Carské časy). Popoludní je veľká večiereň so sprievodom okolo chrámu. Kňaz v tomto sprievode nesie plaščenicu (plátno, na ktorom je obraz Spasiteľa ležiaceho v hrobe). Po obídení chrámu kňaz plaščenicu položí do ozdobeného pripraveného hrobu. Na Veľký piatok sa nekoná sv. Liturgia.

Na V e ľ k ú s o b o t u slúži kňaz sv. Liturgiu v čiernom liturgickom rúchu až do evanjelia. Evanjelium však už spieva v rúchu bielom.

Na V e ľ k o n o č n ú n e d e ľ u zavčas rána kňaz v bielom liturgickom rúchu odnáša plaščenicu na oltár, kde ostáva až do sviatku Nanebevstúpenia Pána. Potom vezme kríž a horiacu sviecu a s veriacimi v sprievode obchádza chrám za spevu veľkonočných piesní. Pred zatvorenými dverami chrámu začne spievať spevy o Vzkriesenom. Keď skončí, žačnú zvoniť zvony, otvorí dvere a začne slávnostnú veľkonočnú utiereň. Pri utierni ľudia bozkávajú kríž a evanjelium. Na veľkonočnú nedeľu svätia v chráme veľkonočné jedlá — paschu. Pri tejto sv. Liturgii spievajú evanjelium v mnohých rečiach. Od veľkonočnej nedele gréckokatolíci sa pozdravujú pozdravom: „Christos voskres". Odpovedajú „Voistinu Voskres!". Týmto pozdravom pozdravujú sa veriaci až do sviatku Nanebevstúpenia Pána.

Z ostatných významných sviatkov: N a n e b e v s t ú p e n i e P á n a (40. deň po Veľkej noci ako pamiatka na Pánovo vstúpenie do nebies), S v i a t o k Z o s l a n i a D u c h a S v. (Turíce) na 50. deň po Veľkej noci.

2. Sviatky stále

Narodenie presv. Bohorodičky (8. septembra), — Povýšenie sv. kríža (14. septembra), — Pokrov — Ochrana presv. Bohorodičky (1. októbra), — Sv. Michala archanjela (8. novembra), — Obetovanie P. Márie (21. novembra), — Sv. Mikuláša (6. decembra), — Narodenie Pána (Vianoce) — 25. decembra, — Zbor presv. Bohorodičky (26. decembra), — Sv. Štefana, prvomučeníka (27. decembra), — Meno Pánovo — Obrezanie Pána (1. januára), — Bohozjavenie Pána (Epifania) — (6. januára), — Troch svätých (Bazila, Gregora a Jána Zlat.) — 30. januára), — Hromnice (2. februára), Zvestovanie Pána (25. marca), — sv. apoštolov Petra a Pavla (29. júna), — Premenenie Pána (6. augusta), — Uspenie — Nanebevzatie Bohorodičky (15. augusta), — Sťatie hlavy sv. Jána Krstiteľa (29. augusta).

Podľa výnosu Sv. Stolice z r. 1969 Cirkev zmiernila cirkevnú disciplínu vo svätení sviatkov. Prikázala svätiť sviatky, ktoré nazvala dekretálnymi. Na tieto sviatky prikazuje povinnosť účasti na sv. Liturgii. Ostatné sviatky sú sviatky odporúčané. Cirkev iba odporúča účasť na sv. Liturgii, ale ju neprikazuje.

D e k r e t á l n e sviatku sú: Narodenie Krista Pána, Druhý deň Vianoc, Meno Pánovo — Obriezka, Bohozjavenie, Veľký piatok, Veľká noc — Pascha, Veľkonočný pondelok, Nanebevstúpenie Pána, Zvestovanie Pána, Petra a Pavla, Uspenie — Nanebevzatie Bohorodičky, Nepoškvrnené Počatie P. Márie.

3. Pôsty

Pôst je Cirkvou prikázané zdržovanie sa mäsitých pokrmov v určité obdobia a dni.

Rozdelenie pôstov: Z d r ž a n i e sa mäsitých pokrmov je pôst, ktorým sa dobrovoľne podrobujeme zákazu jesť v určitý deň mäsité jedlá. P r í s n y pôst je zákaz jesť mäsité a mliečne jedlá. Keď je prísny pôst, možno sa nasýtiť len raz denne pôstným jedlom.

Podľa ustanovenia Sv. Stolice Cirkev prikazuje tieto pôsty:

a) Zdržovanie sa mäsitých pokrmov po celý rok každý piatok, okrem piatkov voľných a piatkov, keď na ne pripadne cirkevný sviatok alebo štátny sviatok.
b) Vo Veľkom pôste každý stredu.
c) Vo sviatok Najdenia sv. kríža a vo sviatok Sťatia hlavy sv. Jána Krstiteľa.
d) Na Štedrý deň pred Vianocami a v predvečer sviatku Bohozjavenia.

Prísny pôst je v prvý deň Veľkého pôstu a na Veľký piatok.

LITURGICKÝ SLOVNÍČEK

Aer — vozduch, prikrývadlo na kalich.
Aleluja — chváľte Hospodina.
Ahnec — baránok, väčší štvorec pšeničného chleba, ktorý kňaz pri sv. Liturgii premieňa. V lat. obrade hostia.
Ambon — vyvýšené miesto pred ikonostasom, odkiaľ kňaz číta evanjelium alebo káže.
Analogion — prenosný stojan, na ňom sa číta evanjelium veriacim.
Antimenzion — štvorcové ľanové plátno so sv. ostatkami, relikviár.
Antifóna — ustálená časť žalmov na začiatku sv. Liturgie. Sú tri.
Antidor — pri myrovaní rozdávaný požehnaný nakrájaný pšeničný chlieb.
Apoštol — posol, vyslaný Kristom Pánom.
Bohorodičen — cirkevný verš, ospevujúci Bohorodičku.
Blahodať Božija — Božia milosť.
Bohoslov — bohoslovec, seminarista, teológ.
Carskije časy — pobožnosti vo veľkom týždni.
Cerkov — názov chrámu, kostola, tiež cirkvi.
Čaša — kalich, zlatá alebo pozlátená nádoba klasického tvaru používaná pri sv. Liturgii.
Časoslov — kniha modlitieb pre kňazov — breviár.
Časy — modlitby, hodinky.
Častica — malý štvorček obetného chleba k sv. prijímaniu veriacich.
Darochranitelnica — kalich s vrchnákom na úschovu Oltárnej Sviatosti, cibórium.
Daronosica — burza, pozlátená nádobka pre najsv. Eucharistiu nemocným.
Diakon — jáhen.
Diskos — zlatý alebo pozlátený tanierik na obetný chlieb.

Epitrachil — štóla, znak kňazskej moci.
Epiklézis — modlitba k Duchu Sv. po premenení.
Evangelie — evanjelium, úryvky evanjelia na nedele a sviatky.
Eucharistia — Sviatosť Oltárna.
Felon — ornát, kňazské rúcho, používané pri sv. Liturgii.
Filiálka — prifarená obec k farnosti. V nej nie je farský úrad.
Filipovka — predvianočný pôst (advent). Začína 14. novembra, na sviatok sv. Filipa ap.
Hramoty — pobožnosť za mŕtvych farnosti. Odbavujú sa vo zvlášť určené soboty. Je ich päť.
Chirotonia — rukopoloženie, obrad pri svätení novokňazov.
Igumen — správca, predstavený mužského kláštora.
Ikonostas — drevená stena s obrazmi Krista, Bohorodičky a svätých. Oddeľuje svätyňu od chrámovej lode.
Iliton — biele ľanové škrobené plátno položené na kalich, korporál.
Ikona — obraz predstavujúci Krista, Bohorodičku alebo svätých.
Ikos — verš pri pobožnosti na utierni.
Inditia — vrchná plachta na oltári.
Jektenia — prosebné verše, prímluvné modlitby. Hlavné sú na začiatku sv. služby, pred Veľkým vchodom a pred modlitbou Pána — Otče náš.
Jeleopomazanie — sviatosť nemocných.
Jerej — kňaz, archijerej — arcikňaz.
Kadilo — kadideľnica na okiadzanie oltára i veriacich, tiež sv. obrazov.
Kánon — cirkevný verš oslavujúci Krista, Bohorodičku a Svätých.
Katasarka — spodná plachta na oltári.
Katedrála — hlavný chrám v sídle biskupa.
Katechumen — osoba, ktorá v prvých dobách kresťanstva žiadala o prijatie do cirkvi.
Kivot — bohostánok, svätostánok, tabernákulum.
Kliros — bočná lavica pred ikonostasom pre kantora.
Kolokol — zvon.
Kopia — pozlátený nožík, ktorý sa užíva pri proskomídii.
Kreščenie — sv. krst, prvá a základná sviatosť.
Lention — menšie pozdĺžne ľanové plátno na utieranie kalicha purifikátórium.
Liturgikon — tiež služebník, kniha s textom sv. Liturgie, misál.
Lítia — pobožnosť pri utierni, kedy sa požehnáva chlieb, pšenica, víno a olej.

Lyžica — pozlátená lyžička, ktorou sa podáva veriacim sv. prijímanie.
Mantija — biskupský plášť.
Mitra — biskupská koruna. V latinskom obrade infula.
Mineja — zborník pobožností na sviatky Pána, Bohorodičky a svätých.
Moleben — pobožnosť na vyprosenie milosti Božej.
Monastyr — kláštor.
Mošči — ostatky svätých, relikvie.
Myrovanie — hostina lásky, agapé. Po sv. službe na veľké sviatky kňaz maže čelá veriacich posväteným olejom a pri tom hovorí: Christos posredi nás (Kristus medzi nami). Veriaci pri tomto úkone dostávajú požehnaný pšeničný chlieb, nakrájaný na drobné častice.
Nabedrennik — kosodiaľnik s krížom. Znak a symbol biskupskej moci aj povinnosti brániť sv. vieru.
Narukvica — nárukavník. Používa iba kňaz na oboch zápästiach rúk. Slúži k zachyteniu koncov rukávov stichara.
Obidnica — dopoludňajšia pobožnosť, ak sa neodbavuje sv. Liturgia.
Obrjad — obrad, vonkajšia forma bohoslužieb, rítus.
Omofor — biskupská štóla — epitrachil. Symbol biskupskej moci.
Orár — znak moci pre jáhna a podjáhna.
Panychída — pobožnosť za mŕtvych, rekviem.
Parastáz — zvláštna pobožnosť za zomrelých.
Paremia — úryvky zo Sv. písma Starého zákona, čítané pri bohoslužbách.
Paroch — farár, miestny správca fary, parochia — fara, farnosť.
Pascha — veľkonočné sviatky.
Plaščenica — plátno s obrazom Krista v hrobe. Uctieva sa na Veľký Piatok v Božom hrobe. Na oltári zostáva až do sviatku Nanebevstúpenia.
Pojas — pás na zachytenie stichara, cingulum.
Polunoščnica — pobožnosť, konaná pred veľkým sviatkom a v pôste.
Polyjelej — modlitba „Chvalite imja Hospodne aliluja!".
Povečerie — večerná pobožnosť.
Prazdnik — sviatok.
Presbyter — kňaz.
Prestol — oltár.
Pričasten — verš, ktorý sa modlíme alebo spievame pri sv. prijímaní.

Prosfora — pšeničný kvasený chlieb, z ktorého kňaz pripravuje obetné dary.
Prokimen — verš, čítaný alebo spievaný pred čítaním apoštola — epištoly.
Proskomídia — Vstupná časť sv. služby. Príprava obetných darov.
Protojerej — predný, prvý kňaz (biskupom udelený titul).
Psaltyr — žaltár, kniha žalmov.
Roždestvo — Narodenie Krista Pána, Vianoce.
Ryzy — bohoslužobné rúcha.
Sakkos — biskupský odev s polokrátkymi rukávmi.
Stichar — biela dlhá košeľa pre kňaza, alba.
Sošestvije — Svätodušné sviatky, Turíce, Zoslanie Ducha Sv.
Strasti — časti evanjelia o utrpení Krista Pána pašie.
Stich — verš v cirkevných modlitbách.
Stichira — krátky predspev pred veršami cirkevných modlitieb.
Svitilen — verš pri rannej pobožnosti — utierni.
Svjaščenstvo — kňazstvo, klérus, duchovenstvo.
Symbol — znak — tiež vyznanie viery.
Tajny — sviatosti.
Tajna večera — Posledná večera.
Trebnik — kniha liturgických obradov pri udeľovaní rôznych sviatostí a svätenín.
Triod kvetný — modlitby a spevy pri bohoslužbách vo veľkonočnej dobe.
Triod postný — modlitby a spevy pri bohoslužbách v dobe Veľkého pôstu.
Tropár — verš cirk. modlitby oslavujúci Krista, Bohorodičku a svätých.
Typik — zbierka pokynov a predpisov o odbavovaní bohoslužieb v cirkevnom roku.
Utreňa — ranná pobožnosť v nedeľu a vo sviatok, utiereň.
Večerňa — večerná pobožnosť slúžená odpoludnia.
Viruju — symbol viery, krédo, vierovyznanie, verím.
Voskresenie — znamená Veľkú noc i nedeľu.
Vsenoščnik — nádoba na požehnanie chleba, pšenice a oleja, ktoré sa koná na veľké sviatky.
Zádušné soboty — zvlášť určené soboty, v ktorých sa konajú v chráme tzv. gramoty.
Žertvenik — obetný oltár na ľavej strane svätyne, kde sa spravidla odbavuje úvodná časť sv. Liturgie — proskomídia.
Žezlo — biskupská palica, bakuľa. Symbol učiteľského a pastierskeho úradu i moci biskupa.